

močna onesnaženja kot posledica okvare čistilne naprave, toka odpadne vode mimo nje, morebiti tudi neznanih pritokov k podzemeljski Pivki, pritoka onesnažene vode iz vojaške pralnice perila v naselju Otok v Črni potok. Potencialna nevarnost pa so tudi nenadni izlivi gnojevke iz živalskih farm v vode Nanoščice.

Najdaljšo razpravo je prispeval urednik zbornika P. Habič (133-164). Pod naslovom Geomorfološka členitev NW Dinarskega krasa prikazuje delitev krasa po vzporednih pasovih, ki potekajo v dinarski smeri med Istro in Temenico. Njegova členitev je narejena na osnovi geotektonske sestave. Pri tem upošteva celostni značaj površja in ne več samo izbrane kraške pojave. Loči zunanji perijadranski kras, osrednji visoki Dinarski kras in notranji peripanonski kras, vse te pasove pa deli še na 2 ali 3 podskupine. Toda na karti z naslovom Geomorfološka delitev dinarskega krasa v Sloveniji kraško površje predvsem tipizira. Ni pa v tekstu podrobnejše obrazložitve teh tipov. Med drugim ne zremo, ali pomeni višji kopasti kras stogasti, za trope značilni kras, ki naj bi se ohranil v najvišjih legah našega krasa.

P. Habič v zborniku analizira več tisoč km² kraškega ozemlja. S. Šebela in J. Čar pa v razpravi Geološke razmere v podornih dvoranah Vzhodnega rova Predjame (str. 205-222) obdelujete le nekaj hektarjev razsežno podzemlje. Ugotavljata, da so dvorane nastale znotraj tektonsko najbolj porušene cone, kjer je podiranje pospešilo odnašanje kamnine po vodi. Ko ga je bilo preveč, so se tokovi prestavili v robne, manj porušene cone istega preloma, kjer je skala trdnejša. Prispevek Šebelove in Čara je dokaz, da se da tudi iz drobnih oblik ugotoviti zakonitost, veljavno za vso kraško podzemlje, ki ima podobne pogoje.

Skratka, zbornik prinaša mnogo nespornega, pa tudi nekaj spornega gradiva. Taka je pač običajna pot znanstvenega razvoja, ki nekatere kamne takoj vgradi v svojo stavbo, druge šele po obdelavi, nekaj pa jih prezre.

Ivan Gams

Mirijam Požeš: RAZVOJ PODEŽELSKIH NASELJ V OBČINI KOPER

Geographica slovenica 22/I, Inštitut za geografijo, Ljubljana, 1991, 114 strani, 10 slik, 23 fotografij.

Branko Pavlin: SODOBNE SPREMEMBE KMETIJSKE RABE TAL V IZBRANIH OBMEJNIH POKRAJINSKIH ENOTAH PRIMORSKE SLOVENIJE

Geographica slovenica 22/II, Inštitut za geografijo, Ljubljana, 1991, 124 strani, 2 fotografiji, 8 kart, 25 tabel.

Zadnji letnik Geographice slovenice objavlja v dveh ločenih publikacijah za naše pokrajine zelo aktualni razpravi dveh mladih domačih magistrov.

Občina Koper je bila do l.1954 izrazito poljedelsko zaledje industrijskega in pristaniškega Trsta. Šele z načrtnim gospodarskim razvojem Kopra je intenzivna rast zajela 30 % občine in povsem spremenila naravo vasi, drugi, večji del podeželja pa je zajela depopulacija. V zadnjem desetletju je prišlo do zaustavitve negativnih demografskih trendov zaradi načrtnega razvoja infrastrukture na celotnem podeželju in pospeševanja kmetijstva, kar je prispevalo k izboljšanju življenjskih razmer na podeželju. To potrjuje tudi dejstvo, da le v četrtni naselji manj razvitega zaledja ni bila zgrajena nobena nova hiša.

Mirjam Požeš se je lotila analize zgradbe in oblike naselij v občini Koper z namenom, da bi ugotovila tiste poteze, ki jih je potrebno ohranjati pri gradnji novih delov naselij. Vseh značilnosti ne moremo enostavno prenesti v nove dele naselja. Številni dejavniki, ki so bili pomembni v preteklosti, so danes povsem drugačni. Takšna zgradba in oblika naselij je lahko danes nefunkcionalna za nove dele naselja. Pri obnovi vaških jeder moramo odgovoriti na vprašanja, katere elemente je potrebno in možno ohranjati.

Ker je pričakovati intenzivnejšo urbanizacijo celotnega podeželja, je prvi korak k njenemu načrtnemu usmerjanju poznavanje pravil, po katerih so zgrajena obstoječa naselja. Zgradbo in obliko podeželskih naselij sestavljajo stanovanja in gospodarski objekti (istrska hiša), objekti z javnimi funkcijami (šola, cerkev, gostilna), ceste in trgi ter kmetijske površine znotraj naselja (vrtovi, sadovnjaki, posamezna drevesa in druga vegetacija).

Avtorica ugotavlja, da domovi v istrskih vaseh ležijo na robu parcele, med seboj v ravni vrsti ali pod različnimi koti, v obliki črke L ali v polkrogu. Nize domov med seboj ločujejo prometnice ali dvorišča, na robu nekaterih naselij tudi zelene površine. Pred hišo je drevo ali pergola, zelo redko vrtovi. Na križišču cest v središču vasi so običajno razširitve, kjer je prostor za vodo ali drevo. Cerkev leži izven središča, prav tako šole, nastale v zadnjem času. Rob naselja določajo kmetijske površine, gozd na strmini ali cerkev. Razporeditev nizov hiš in ceste se prilagaja reliefnim oblikam in orientaciji površja. Vasi ležijo praviloma na južnem robu slemena, pod vrhom in ne na vrhu slemena. Zadnja stran hiše je brez oken ali drugih odprtih. Hiše so s pročeljem in dvoriščem obrnjene proti jugu in zahodu, zato se vrstijo v zaporednih nizih in se ne obračajo druga proti drugi kot v mestu.

Nasprotno velja za zgradbe novih delov vasi, da ležijo na večjih parcelah in sredi parcele. Vhod je na zadnji/severni strani in balkon je zamenjal dvorišče pred hišo. Hiše so orientirane glede na razgled, morje, brez upoštevanja ekspozicije. Novi objekti so med seboj oddaljeni in tako ne ščitijo drug drugega pred vetrovi ter večkrat ležijo na vrhu slemena.

Analiza zgradbe vasi je bila podlaga za izdelavo meril, ki jih moramo spoštovati pri določanju novih zazidalnih površin ob vaseh in pri določanju pogojev za postavitev

novih objektov. Vendar to ni dovolj. Prav tako je potrebno ponuditi ustrezne načrte za hišo po dostopni ceni, spodbuditi izbor najprimernejše parcele in primerno postavitve objekta.

Glavne ovire pri prenovi in nadaljnjem razvoju vasi bomo premostili z motivacijo vaščanov za kvalitetno prenovu, jim omogočili strokovno pomoč z nasveti, podobno kot to poznajo v Avstriji ("urbanistični pospeševalci na terenu"). Predvsem pa mora država organizirati denarno pomoč. Na Bavarskem dosega takšna pomoč 30-60% vrednosti investicije v primeru celovite prenove vasi. Nosilci prenove vasi morajo biti vaščani, sicer se bodo z nadaljevanjem dosedanjega razvoja gručaste istrske vasi preobrazile v dolga, nepregledna obcestna naselja brez pravega središča, brez robov, pa tudi brez prave identitete, kot ugotavlja avtorica.

Spremembe v kmetijski rabi tal na podeželju primorskih pokrajin od Goriških Brd do Koprškega primorja in primernost uporabe letalskih posnetkov v ta namen so predmet druge razprave. Pavlin je primerjal prve posnetke, ki so kvalitetni in v enotnem merilu za celo Slovenijo iz l. 1975, in zadnje posnetke enakih značilnosti, ki so na razpolago iz obdobja iz let 1986-88.

Primorske Slovenije se je lotil zato, ker meni, da so tu nastale številne spremembe zaradi odprte meje, dvolasnosti, zaposlovanja in oskrbe preko meje, izletništva in turizma ter pretoka idej in izkušenj. Da bi ugotovil vzroke, zakaj kmetje spreminjajo odnos do kmetijske proizvodnje in izrabe tal, je dopolnil fotointerpretacijski postopek z anketiranjem kmetovalcev in opazovanjem na terenu.

Vzorčne površine je izbral v štirih pokrajinskih tipih primorske Slovenije: katastrsko občino (KO) Medana v Goriških Brdih, KO Bilje v Spodnji Vipavski dolini, KO Nova vas in Opatje selo na Krasu ter del KO Osp, Bonini, Marezige in Topolovec v Koprskem primorju. Upošteval je, da so vzorčne površine na različnem reliefu, blizu meje, različno oddaljene od gravitacijskih središč in da zajemajo območje manjše KO, da je lahko primerjal rezultate, pridobljene z analizo aerosposnetkov s podatki katastra. Sprememba kmetijske rabe nastopi ob prehanju določene zemljiško-katastrske kategorije v drugo, ob intenzifikaciji ali ekstenzifikaciji kmetijske rabe in pridobivanju novih kmetijskih površin (krčenje gozda, melioracije).

Ugotovil je, da interpretacija letalskih posnetkov zahteva veliko časa, po drugi strani pa so podatki podrobnejši, bolj sveži in objektivnejši kot podatki iz zemljiškega katastra in statističnih služb. Natančni podatki in možnost sprotnega beleženja sprememb kmetijske rabe tal na karti 1:5000 so omogočili izdelavo kontingenčnih tabel za posamezno vzorčno površino. V njih je razvidno, kolikšna površina in delež neke kategorije (npr. travnikov) sta prešla v drugo rabo (njive) in obratno. S tem je lahko razbral glavne procese spreminjanja rabe tal zelo

natančno z metodo izmere s točkovnim rastrom. Zanimiva bi bila primerjava z metodo digitalnega merjenja ploščin, ki jo danes že omogočajo različni računalniški GIS programi.

V grobem povedano, se je raba tal spremenila na četrtini obravnavanih površin, glavni procesi pa so bili naslednji. Povsod so naraščale vinogradniške površine. Gre za moderne vinograde in približno polovica novih vinogradov je družbenih. Ta proces je poudarjen v Goriških Brdih in Koprskem primorju. Specializacija v sadjarstvu se je nadaljevala v Vipavski dolini, v Goriških Brdih pa se je napredovanje sadjarstva zaustavilo. V Koprskem primorju se je povečalo predvsem število oljčnih nasadov. Povsod je opazno znatno krčenje travnikov. V Brdih so na njih urejali vinograde, v Vipavski dolini so na nekdanjih travnikih sedaj njive in sadovnjaki, v Koprskem primorju so travniki prehajali v njive in vinograde, z oddaljevanjem od Kopra pa so se travniki na odročni in strmih parcelah vse bolj zaraščali z gozdom (v KO Topolovec in Osp približno polovica nekdanjih travnikov). Najintenzivnejše zaraščanje z gozdom poteka na Goriškem Krasu, kjer gozd prerašča polovico površja, predvsem nekdanje pašnike. Zaraščajo se od naselij najbolj oddaljena zemljišča. V Opatjem selu so obsežni vrtovi točkovno koncentrirani ob novih hišah, kulturna pokrajina pa v celoti propada.

Vpliv obmejnosti v pozitivnem smislu je najbolj viden v Brdih, kjer poteka živahna izmenjava blaga, predvsem pa kmetijskega znanja in kletarskih izkušenj. Drugod se kaže v dobri opremljenosti s kmetijsko mehanizacijo in v uporabi kvalitetnih semen. V Koprskem primorju se vpliv obmejne lege kaže tudi v negativni luči. Zaradi izseljevanja po vojni so nerazčiščene zemljiško-lastniške razmere, ki otežujejo pravni promet s parcelami, zaradi tega so kmetijska zemljišča pogosto neobdelana, podobno kot propadajo istrske hiše.

Igor Jurinčič

Stanko Flego, Matej Župančič: ARHEOLOŠKA
TOPOGRAFIJA OBČINE DOLINA
(Tržaška pokrajina, Italija)

TOPOGRAFIA ARCHEOLOGICA DEL COMUNE
DI SAN DORLIGO DELLA VALLE
(Provincia di Trieste, Italia)

Narodna in študijska knjižnica Trst, Odsek za zgodovino, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo. Trst - Ljubljana 1991, 82 strani.

Dvojezična publikacija v slovenskem in italijanskem jeziku je pod omenjenim naslovom izšla ob koncu leta 1991, njena predstavitev pa je potekala 18. 2. 1992 na županstvu v Dolini. Delo je rezultat večletnega sodelovanja obeh avtorjev in njihovih številnih sodelavcev, izid